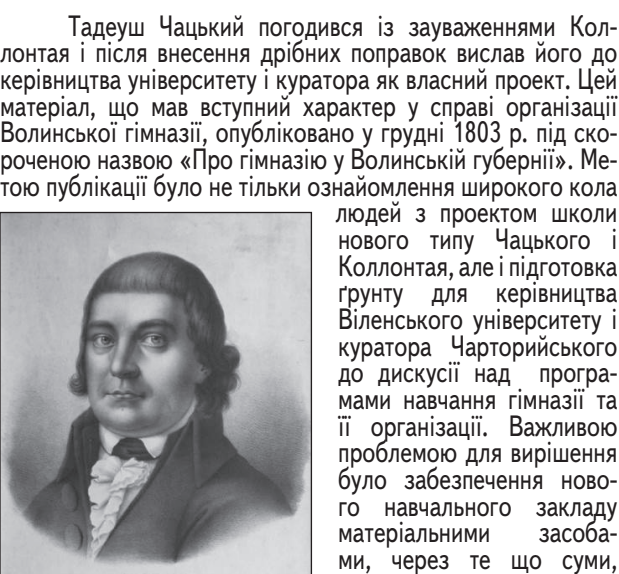

ПЕРЕДЦЕНЬ СТВОРЕННЯ

губернської гімназії, не могли покрити витрат реалізації запланованих намірів.

Під час першої зустрічі Чацького і Коллонтая обговорено більшість концепційних рішень щодо створення губернської гімназії на Волині, після чого розпочато організаційні та програмові приготування. Однак найважливішим виступало рішення розмістити Волинську гімназію у Кременці. Інспектор не був рішуче настроєним щодо місця локалізації гімназії, консультувався з Г.Коллонтаєм і Є.Снядецьким. Чому саме Кременець мав бути місцем розміщення найважливішої школи не тільки на Волині, але й у всіх губерніях, що підлягали Чацькому, другим після Вільно науковим центром у шкільному окрузі? Місто було одним з багатьох повітових центрів і до того ж розміщене на краю західної частини Волинської губернії. До уваги також брали інші міста південно-західних губерній — Луцьк, Дубно, Житомир і навіть Київ. За Кременець висловлювався Коллонтай, як і місцеві землевласники, з чим погодився Чацький, хоч, правдоподібно, спочатку висловлювався за Луцьк чи Дубно, які були близько родинного Порицька. Рішуче заперечував проти розміщення гімназії, як цього хотіли росіяни, у столиці Волинської губернії Житомирі. Виключав також і Новоград-Волинський, до якого схилявся волинський губернатор Михайло Комбурлей. Не погоджувався Чацький на створення головної школи для підлеглих йому губерній у Києві. Треба відзначити, що при виборі міста для розміщення губернської гімназії не бралися до уваги комунікаційні проблеми, через те що «дороги були повсюди не найкращими, а коні доїжджали однаково добре до Луцька чи Кременця».

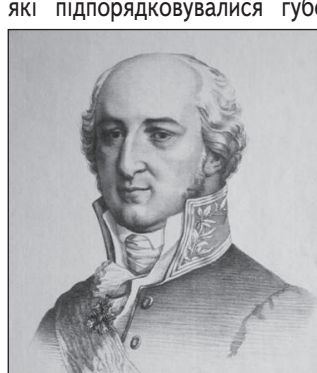
Коллонтай свою пропозицію аргументував переважно мальовничим виглядом і розташуванням Кременця, а також матеріальною базою (будівлі), яку без великих затрат можна було пристосувати і використати для потреб школи. Ще одним переконливим аргументом на користь Кременця було те, що місто знаходилося на узбіччі й одночасно у центрі губернії та недалеко від австрійського кордону. На користь Кременця було і дешеве життя у місті, «вигоди для науки», бо тут не було численних чиновників і великого гарнізону. Коллонтай для переконання Чацького наголошував передусім на аргументі використання величезних будівель і площі давнього єзуїтського колегіуму і монастиря, у яких після ліквідації ордену існувала факультетська школа. Ці приміщення легко і дешево можна пристосувати та використати для гімназії. Чацький згодом зазначав, що таких будівель, як у Кременці, не було в жодному іншому місті південних губерній. Приміщення були справді хорошими, тим більше, що по сусідству розміщені також будівлі ордену василіан, які Чацький пізніше також використав на потреби гімназії. Крім цього, Кременець мав найвищі публічні доходи, хороше розміщення, добре забезпечений водою, різними будівельними матеріалами і деревом на опалення. Він вважав містом здоровим, спокійним і безпечним, може, тому, що тут перебував тільки один ескадрон гусар. На додаток: Кременець, як зазначалося, знаходився недалеко кордону з Австрією (Галичина), що давало можливості притягувати молодь на навчання з-за кордону, де не було польських шкіл високого рівня.

Аргументи Коллонтая переконали інспектора Чацького, який погодився з пропозицією розміщення губернської гімназії у Кременці і визнав це місце за найвідповідніше. Цей вибір, mimo попередніх застережень, був схвалений і кн. А. Чарторийським. Містом згодом були захоплені й учні, про що писали у своїх спогадах. Противником розміщення губернської школи у Кременці, перш за все, виступав Ян Снядецький, бо вважав його за дуже мале і занедбане місто. Він ще у 1806 р. вперто дорікав Чацькому за вибір Кременця, але зовсім з іншої причини. Особливо йшлося про труднощі у провадженні астрономічних спостережень через сусідство близьких пагорбів. Писав у листі до нього: «Гніваюся, що [...] наперекір астрономії розмістив гімназію в якійсь ущелині, звідки ледве небо видно [...]».

Насправді Кременець не був великим містом, але на переконання Чацького і Коллонтая 6 тис. жителів вистача-

ло, щоб знайти помешкання для учнів і вчителів майбутньої школи. Ім також здавалося, що місто мало бути цікавим і дешевим, що це притягне молодь з сусідніх губерній, навіть з Галичини. З іншого боку, можна припустити, що Коллонтай у великій мірі керувався особистими вигодами у виборі Кременця, який знаходився близько його рідних місць.

Після визначення місця майбутнього навчального закладу Коллонтай представив Чацькому проект організації Волинської гімназії. Цей документ мав назву: «Проект організації Волинської гімназії у місті Його Імператорської Величності Кременці і встановлення інших шкіл у Волинській губернії поданий до найвищого затвердження від надзвичайного інспектора шкіл трьох губерній: Волинської, Подільської і Київської». Документ мав вирішальне значення для утворення і визначення профілю та характеру школи. Коллонтай цей проект склав у формі урядового закону, який після поправок Чацького надіслано на затвердження вищій владі й остаточно оголошено як царський указ про утворення Кременецької гімназії. Указ складався з п'яти розділів і преамбули. У першому йшлося про структуру школи, а у другому — про її організацію. Містилося також положення на тему правил конвікту для кандидатів на вчителів парафіяльних шкіл. У третьому розділі було детально описано програму навчання, а також подана методична допомога для практичних занять з механіки, городництва, сільськогосподарських робіт, ветеринарії, хірургії та акушерства. Четвертий розділ висвітлював основи організації семінарії (пансіонату) для гувернанток, а п'ятий присвячувався повітовим школам, які підпорядковувалися губернській гімназії. До окремих розділів були додані таблиці з програмами деяких предметів разом з річним кошторисом видатків школи.

гімназії, з чітким зазначенням на плані міста, мають навечно належати цій гімназії зі всіма її особливими постановами, які цим указом великодушно затверджуємо. Усі такі колегії, будинки, ділянки, парки, поля від усіх податків цивільних і військових навечно звільняємо».

Г.Коллонтай насамперед зайнявся програмною стороною створюваної гімназії. Підготував Чацькому детальний

культети Віленського університету.

Програмні пропозиції Чацького виразно свідчили про наміри відходу від загальної концепції гімназій, прийнятих не тільки у Віленському науковому окрузі, але й у всій Російській імперії. Коллонтай намагався «присоромити» деякі ідеї Чацького, побоюючись надмірних коштів для їх реалізації. Застереження не остуджували Чацького, який при гімназії також планував відкрити друкарню. Вона мала служити потребам навчання (друкування підручників). Бачив необхідність відкриття шкільної книгарні, головним чином для розповсюдження підручників. Хотів створити у Кременці центральний магазин підручників для всієї, підпорядкованої його інспекторській владі території.

Програму школи складали так, щоб дати молодим людям можливість надалі спеціалізуватися у різних напрямках, беручи до уваги актуальну ситуацію польського суспільства, а також специфіку литовсько-українських земель. Частина учнів могла закінчувати освіту на рівні нижчої гімназії, тобто на чотирьох роках навчання у класах загальноосвітнього характеру. Окремі учні могли пізніше продовжувати навчання у професійних школах, які мали бути створені при Кременецькій гімназії (наприклад, школа практичних механіків і землемірів) або також на практиці у шкільних майданках і ботанічному саду. І насамперед після закінчення чотирьохрічного початкового (загальноосвітнього) профілю учні одержували можливість продовжувати освіту на трьох дворічних так званих курсах, які охоплювали математично-природничі, правничі і гуманітарні науки та предмети з розвитку естетичних і рухових здібностей. На курсах передбачалося також продовження вивчення сучасних мов і латини, а за бажанням — також грецької та англійської мов. Згідно з концепцією КНО гімназії була світською школою, в якій навчання велося польською мовою, а всюдисуща колись латина була трактована лише як одна з обов'язкових іноземних мов.

Ідея про зв'язок і взаємне доповнення різних галузей науки на окремих рівнях освіти знайшла у програмі Коллонтая посереднє розв'язання. Свою навчальну програму він базував на загальних знаннях, але пов'язаних з практичними потребами регіону. Важливим елементом навчання і виховання мала стати пропаганда культури праці і науки, а також прищеплення у молоді зацікавленості до практичних дисциплін, ознайомлення з якими могли допомогти у вирішенні багатьох важливих життєвих проблем. Згідно з програмою початкової освіти (загальної) з елементами неогуманітарних знань Коллонтай планував збагатити розрізненим факультативним навчанням, яке мало на меті підготувати кваліфікованих чиновників для місцевої адміністрації і вчителів та інших працівників, потрібних у місцевому середовищі. Для здібної молоді, якій не під силу було навчання у дорогому і далекому Віленському університеті, хотів допомогти «здобути поглиблені теоретичні знання у даній дисципліні або хорошу практичну підготовку».

У своїй програмі Гуго Коллонтай передбачав двоступеневу організаційну структуру майбутньої гімназії, яка у польському шкільництві була у принципі новаторським розв'язанням. В організації школи гімназійного типу розрізняв два рівні: «нижчий» («класи»), що відповідало повітовим школам, і вищий («курси»), що було чимось середнім між гімназією та університетом, у майбутньому передбачений як університетські кафедри або факультети. Тому гімназія була поєднанням двох окремих шкільних рівнів». Прихильником двоступеневої організаційної структури був також інспектор Чацький.

Плановану губернську школу інспектор розглядав перш за все як структуру суспільну, тісно пов'язану з місцевим середовищем, і яка одночасно відповідає освітнім потребам і культурним запитам. У результаті це повинно було вплинути на покращення рівня життя місцевої спільноти. Крім програми навчання, на прохання Чацького Коллонтай склав кошторис і проект правил (регламент), які надіслав інспекторові 8 серпня 1805 р.

Простежуючи роботу над створенням Волинської гімназії, не можна забувати про заслуги куратора, кн. А.Чарторийського, без опіки і підтримки якого важко було би переконали царську владу в необхідності створення «наукової установи», яка мала стати важливим осередком поширення освіти у південно-західній частині Російської імперії. Кременецька школа також мала стати доповненням Віленського університету і одночасно явищем, яке відрізнялося від загальноприйнятих організаційних та програмних зразків шкільництва у Росії. Крім Чарторийського і Коллонтая, своїми порадами і пропозиціями Чацького у його діяльності покращення стану освіти підтримували також Ігнатій Потоцький, Станіслав Сташіц і Ян Снядецький, а також останній директор Волинської факультетської школи (Кременецької публічної академічної школи) Ян Непомуцен Тильковський. Потрібно також нагадати про прихильність до поляків на литовсько-українських землях першого Міністра народної освіти в Росії, графа Петра Завадовського, який блискуче знав польську мову, латину і доки «не одержав шкідливих наказів від вищої влади, всіляко сприяв польським ініціативам». Не треба також забувати про позитивне ставлення і підтримку польської шляхти, і не тільки волинської, яка Кременецьку школу називала навіть «школою надії для своїх дітей».

З монографії "Кременецький лицей як зразок просвітницької школи на території України у першій половині XIX століття"